

tevens oud programma Latijn

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het bij de toets behorende correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden met inachtneming van het correctievoorschrift toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift te laat zou komen.

In dat geval houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 76 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- 1 De onder '2 Algemene regels' geformuleerde bepalingen met betrekking tot een vraag zijn mutatis mutandis ook van toepassing op een kolon.
- 2 Bij de beoordeling van een essayvraag geldt dat, indien het maximum aantal woorden is overschreden, hiervoor geen scorepunt(en) in mindering wordt/worden gebracht.
- 3 Bij de beoordeling van de vertaling moet de score 0 worden toegekend indien in een kolon een ernstige fout is gemaakt; deze score kan niet worden gecompenseerd door de juiste weergave van de rest van het kolon.
- 4 Indien bij de vertaling een aantekening is genegeerd en indien dit heeft geleid tot een onjuiste weergave van het desbetreffende tekstelement, één scorepunt / meerdere scorepunten in mindering brengen, afhankelijk van de zwaarte van de fout en het maximum van het desbetreffende kolon.
- 5 Indien bij de vertaling van een kolon een Latijns woord niet is vertaald en dit woord niet van essentieel belang is voor de betekenis van dit kolon, één scorepunt in mindering brengen, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

4.1 Beoordelingsmodel voor de vragen

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Tekst 1

1 maximumscore 2

- (de dapperheid bij) het heroveren van het koningschap/koninkrijk (van zijn grootvader)
 - (het beleid bij) het stichten van de stad / van Rome
 - (het beleid bij) het sterker maken van de stad (door oorlog en vrede)
- Of woorden van overeenkomstige strekking.

indien drie antwoorden juist zijn	2
indien twee antwoorden juist zijn	1
indien één of geen antwoord juist is	0

Opmerking

Wanneer 'het sterker maken van de stad door oorlog' en 'het sterker maken van de stad door vrede' als twee aparte antwoorden zijn gegeven, dit beschouwen als één antwoord.

2 maximumscore 1

nihil absonum (regel 1-2)

3 maximumscore 2

- a. patribus (regel 6); Multitudini (regel 5); militum (regel 6) 1
 - b. Romulus had een lijfwacht (van 300 man) 1
- Of woorden van overeenkomstige strekking.

Opmerkingen

- *Bij a. alleen een scorepunt toekennen wanneer alle drie Latijnse woorden juist zijn en in de juiste volgorde zijn gezet.*
- *Bij a. geen scorepunt toekennen wanneer als een van de antwoorden 'armatos (regel 7)' is gegeven.*

4 maximumscore 2

- a. De prestaties van Romulus hebben eeuwigheidswaarde / zullen nooit vergeten worden / Men geloofde dat Romulus van goddelijke oorsprong was / dat Romulus na zijn dood onder de goden was opgenomen 1
 - b. Het gaat om de prestaties die Romulus tijdens zijn leven heeft verricht 1
- Of woorden van overeenkomstige strekking.

Vraag	Antwoord	Scores
5	maximumscore 2 <ul style="list-style-type: none"> • a. de onweersbui/storm / het noodweer • b. de afwezigheid/dood/verdwijning van Romulus Of woorden van overeenkomstige strekking.	1 1
6	maximumscore 1 divinae originis (regel 2) <i>Opmerking</i> <i>Geen scorepunt toekennen wanneer 'divinitatisque (regel 2)' aan het antwoord is toegevoegd.</i>	
7	maximumscore 2 <ul style="list-style-type: none"> • Het ging om enkelen die dit gerucht verspreidden • Het verspreiden van het gerucht gebeurde niet openlijk / niet hardop Of woorden van overeenkomstige strekking.	1 1
8	maximumscore 1 het gerucht dat Romulus ten hemel is opgenomen / dat Romulus door een windvlaag omhoog is getild Of woorden van overeenkomstige strekking.	
9	maximumscore 1 credo (regel 19)	
10	maximumscore 2 <ul style="list-style-type: none"> • dicitur (regel 23) • ut traditur (regel 24) <i>Opmerking</i> <i>Niet fout rekenen wanneer in plaats van 'ut traditur (regel 24)' als antwoord is gegeven 'traditur (regel 24)'.</i>	1 1
11	maximumscore 2 <ul style="list-style-type: none"> • a. (illi) viro nuntianti haec (regel 31) • b. facta fide (regel 32-33) <i>Opmerking</i> <i>Niet fout rekenen wanneer bij a. als antwoord is gegeven '(illi) viro nuntianti (regel 31)'.</i>	1 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Voorbeelden van goede antwoorden zijn:

- Augustus stichtte het principaat zoals Romulus de stad Rome stichtte.
- Augustus zorgde net als Romulus voor langdurige vrede/welvaart (na een lange periode van oorlogen).
- Augustus was net als Romulus van goddelijke afkomst.

Of woorden van overeenkomstige strekking.

Tekst 2

13 maximumscore 1

In het Latijn is *magnitudo* onderwerp/nominativus. In de vertaling is *magnitudo* vertaald als een (bijwoordelijke) bepaling ('door de uitgestrektheid').

Of woorden van overeenkomstige strekking.

14 maximumscore 2

- a. Hij kon (aan zijn stiefzoon) geen rekenschap afleggen over het beheer van de erfenis / Hij wilde zijn stiefzoon van zich afhankelijk maken 1

- b. Zij was (helemaal) in de ban van Sempronius 1

Of woorden van overeenkomstige strekking.

15 maximumscore 2

- (decem dierum) *castimonia* (*opus esse*) (regel 11-12) 1

- (pure) *lautum* (regel 12) 1

16 maximumscore 2

- a. *Hispala* ondersteunde *Aebutius* financieel 1

- b. Het initiatief (tot hun relatie) was van *Hispala* uitgegaan / *Hispala* hield van *Aebutius* 1

Of woorden van overeenkomstige strekking.

17 maximumscore 1

exsecrationibus (regel 27)

18 maximumscore 2

- a. *perturbata* (regel 24) / *perturbationem* (regel 27) 1

- b. *Admiratus* (regel 26) 1

Vraag	Antwoord	Scores
19	<p>maximumscore 1</p> <p>de inwijding (van Aebutius) in de Bacchusdienst Of woorden van overeenkomstige strekking.</p> <p><i>Opmerking</i> <i>Niet fout rekenen wanneer als antwoord is gegeven 'de inwijding'.</i></p>	
20	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • a. silenda (regel 32) • b. caritate (regel 32) 	1 1
21	<p>maximumscore 1</p> <p>Ze (had geen keus, maar) deed dit als slavin / moest haar meesteres begeleiden. Of woorden van overeenkomstige strekking.</p>	
22	<p>maximumscore 1</p> <p>ab iis sacris se temperaturum (regel 42)</p> <p><i>Opmerking</i> <i>Niet fout rekenen wanneer als antwoord is gegeven 'fidem dedit adulescens ab iis sacris se temperaturum (regel 41-42)'.</i></p>	
23	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hispala heeft een bijzonder goed karakter. – Aebutius is een goedgelovige jongeman. – Sempronius heeft een bijzonder slecht karakter. <p>Of woorden van overeenkomstige strekking.</p>	
	indien drie antwoorden juist zijn	2
	indien twee antwoorden juist zijn	1
	indien één of geen antwoord juist is	0

Algemeen

- 24 **maximumscore 1**
het vertellen van verhalen met een moraal / (maar) de lezers waarschuwende of inspirerende exempla voor te leggen
Of woorden van overeenkomstige strekking.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4.2 Beoordelingsmodel voor de vertaling

Opmerking vooraf

Wanneer een praesensvorm met een verleden tijd wordt vertaald, hiervoor steeds 1 scorepunt aftrekken tot een maximum van 4 scorepunten.

Kolon 25

25 maximumscore 1

“In Italia bellum gerimus,
Wij voeren oorlog in Italië

bellum gero elke andere betekenis dan ‘oorlog voeren’ of een synoniem daarvan

0

Kolon 26

26 maximumscore 2

in sede ac solo nostro.
in ons/het vaderland / onze woonplaats en op onze bodem/grond / in ons land

sedes zitplaats

0

solum elke andere betekenis dan ‘bodem/grond/land’ of een synoniem daarvan

0

Kolon 27

27 maximumscore 2

Omnia circa plena civium ac sociorum sunt.
Alles om ons heen is vol (van/met) (mede)burgers en bondgenoten

Omnia niet vertaald als onderwerp van **sunt**

0

Omnia allen

0

Omnia plena alle volle dingen

0

Kolon 28

28 maximumscore 2

Armis, viris, equis, com meatibus iuvant.
Zij helpen (ons) met wapens, mannen, paarden (en)
bevoorrading(en)/proviand/goederen

viris met krachten

1

equis met ruiters

1

iuvant (verbonden met **Omnia**) alles helpt

0

Armis t/m **com meatibus** vertaald als subject/object bij **iuvant**

0

Vraag	Antwoord	Scores
29	<p>Kolon 29 maximumscore 1 iuvabuntque. en zullen (ons) helpen</p>	
	iuvabunt niet vertaald als futurum	0
30	<p>Kolon 30 maximumscore 2 Id iam fidei documentum (kolon 31) dederunt. Dit bewijs van trouw hebben ze al gegeven</p>	
	Id fidei documentum het bewijs van deze trouw	1
	fidei niet vertaald als genitivus	0
	documentum elke andere betekenis dan 'bewijs' of een synoniem	0
	daarvan	0
31	<p>Kolon 31 maximumscore 1 in adversis rebus nostris in onze tegenspoed / ons ongeluk</p>	
	Niet fout rekenen: nostris aan de onzen / onze mannen (verbonden met	
	dederunt)	
	adversae res elke andere betekenis dan 'tegenspoed/ongeluk' of een	
	synoniem daarvan	0
	nostris aan ons	0
32	<p>Kolon 32 maximumscore 2 Meliores, prudentiores, constantiores nos tempus diesque facit. Het verstrijken van de tijd maakt ons beter, verstandiger (en) standvastiger / (van) ons betere, verstandigere (en) standvastigere mensen</p>	
33	<p>Kolon 33 maximumscore 2 Hannibal contra in aliena, in hostili est terra, Hannibal daarentegen is in een vreemd / andermans (land, in een) vijandig land</p>	
	in aliena in een ander land	1

Vraag	Antwoord	Scores
Kolon 34		
34	maximumscore 2 inter omnia inimica infestaque, te midden van / omgeven door alles wat vijandig en dreigend/gevaarlijk is / alle(maal)/louter vijandige en dreigende zaken	
	te midden van alles in een vijandig en dreigend land	1
	te midden van allen die vijandig en dreigend zijn	0
Kolon 35		
35	maximumscore 1 procul ab domo ac patria. ver (weg) van huis en vaderland	
Kolon 36		
36	maximumscore 2 Neque illi terra neque mari est pax. En voor hem is (er) noch vrede op (het) land noch op (de) zee / Hij heeft noch/geen vrede op (het) land noch / en ook niet op (de) zee	
	illi niet vertaald als dativus enkelvoud	0
Kolon 37		
37	maximumscore 2 Nullae eum urbes accipiunt, nulla moenia. Geen steden nemen hem op / ontvangen/aanvaarden hem, geen (stads)muren/huizen/bolwerk/burcht / Geen enkele stad neemt hem op, geen (stads)muren/huizen/bolwerk/burcht	
Kolon 38		
38	maximumscore 1 Nihil usquam sui videt. Hij ziet nergens iets (van) wat van hemzelf is	
	Niet fout rekenen: Hij ziet niets (van) wat van hemzelf is ergens	
	Nihil usquam videt Hij ziet ergens niets	0
Kolon 39		
39	maximumscore 1 In diem rapto vivit. Hij leeft elke dag van roof/plundering / het geroofde	
	Niet fout rekenen: rapto door te roven	

Vraag	Antwoord	Scores
40	<p>Kolon 40 maximumscore 2 Partem vix tertiam exercitus eius habet Hij heeft nauwelijks een derde deel van dat leger</p> <p>Niet fout rekenen: eius zijn exercitus vertaald als onderwerp</p>	0
41	<p>Kolon 41 maximumscore 2 quem Hiberum amnem traiecit; dat hij de rivier de Ebro heeft overgezet</p> <p>Niet fout rekenen: waarmee hij de rivier de Ebro overstak / is overgestoken dat de rivier de Ebro is overgestoken</p>	1
42	<p>Kolon 42 maximumscore 2 plures fame quam ferro absumpti; er zijn meer (mensen) door honger dan door het zwaard / een wapen / wapens omgekomen / te gronde gegaan / vernietigd</p> <p>Niet fout rekenen: ferro door ijzer fames elke andere betekenis dan 'honger' of een synoniem daarvan absumor elke andere betekenis dan 'omkomen / te gronde gaan / vernietigd worden' of een synoniem daarvan</p>	0
43	<p>Kolon 43 maximumscore 2 nec his paucis iam victus suppeditat. en voor deze weinigen / en voor deze paar mensen is geen proviand meer voorhanden / is geen voldoende proviand meer</p> <p>Niet fout rekenen: iam al his paucis niet opgevat als dativus suppedito elke andere betekenis dan 'voorhanden zijn / voldoende zijn' of een synoniem daarvan</p>	0
44	<p>Kolon 44 maximumscore 1 Dubitas ergo quin Twijfel jij (er) dus (aan) dat</p>	0

Vraag	Antwoord	Scores
<p>Kolon 45 45 maximumscore 2</p>	<p>sedendo superaturi simus eum, wij hem door niets (te) doen (zullen) overwinnen</p> <p>Niet fout rekenen: sedendo als we niets doen supero elke andere betekenis dan 'overwinnen' of een synoniem daarvan</p>	<p>0</p>
<p>Kolon 46 46 maximumscore 1</p>	<p>qui senescat in dies, die / omdat hij elke dag zwakker wordt</p> <p>Niet fout rekenen: die elke dag ouder wordt / veroudert / invloed verliest</p> <p>qui senescat die zwakker kan/zal/zou worden</p>	<p>0</p>
<p>Kolon 47 47 maximumscore 2</p>	<p>non commeatus, non supplementum, non pecuniam habeat?" (en) die / omdat hij geen bevoorrading(en)/proviand, (en) geen versterking/aanvulling/steun, (en) geen geld heeft?</p> <p>commeatus niet vertaald als lijdend voorwerp habeat (die) kan/zal/zou hebben Wanneer ook senescat in kolon 46 met 'kan/zal/zou' is vertaald, hier niet meer aanrekenen.</p>	<p>0 1</p>

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 23 mei.

Ook na 23 mei kunt u nog tot 14 juni gegevens voor Cito accorderen. Alle gegevens die vóór 14 juni zijn geaccordeerd, worden meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in de webbased versie van Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	Livius, AUC 1.15.6-1.16.8
tekst 2	Livius, AUC 39.9.1-39.11.3
tekst 3	Livius, AUC 22.39.11-15
vraag 24	uit: P. Gerbrandy, Boeken die ertoe doen